

Dr. Kamilo Firingir:

Napoleonovi vojnici u Osijeku.

Burna vremena napoleonskih ratova bacila su u osječku Tvrđavu i veliki broj zarobljenih Napoleonovih časnika i vojnika, i to dapače u četiri navrata.

Prvu vijest o njima nalazimo g. 1797. u Dijariju franjevačkog samostana sv. Križa,¹⁾ kada je za mjesec travanj posve kratko, u dva reda, zabilježeno, da je u onim danima došlo u Osijek oko 2.000 zarobljenih Francuza, koji su smješteni u kazamatima u Tvrđavi, što leže prema istoku. Dalje više nema o njima nikakove vijesti osim još kraće bilješke u lipnju, da su koncem toga mjeseca otišli svi zarobljenici Francuzi. Iznenađuje, da u maticama umrlih kroz to vrijeme nema nikakvog spomena o nijednom Francuzu.

Vremena su međutim postala još teža tako, da se Dijarij osječkih franjevaca ograničio samo na bilježenje izbora franjevačkog starješinstva i popis samostanskog članstva, a kapucinska »Kućna povijest« na popis osoba, koje su prevedene na katoličku vjeru. Tek pjesnička i povjesničarska žilica tvrđavskog župnika i podarhiđakona Antuna Josipa Turkovića smatrala je ipak potrebitim, da uz sitne događaje dana zabilježi i odraz dalekih svjetskih povjesnih događaja na naše krajeve.

U njegovom latinskom dnevniku »Diarium Parochialis Ecclesiae Interioris civitatis Essek«, (»Starine, XXXV, 1916., dr. Josip Bösendorfer: »Turkovićev dijarij«) spominje se **druga** grupa francuskih zarobljenika, t. j. da je dne 5. kolovoza 1799. oko 11 sati dovezeno u Osijek 226 zarobljenih francuskih časnika, dne 14. kolovoza preko 80, među kojima se nalazio i jedan general sa svojom ženom, a 30. kolovoza ponovno 190 francuskih časnika, opet s jednim generalom. Međutim već 31. kolovoza bilježi Turković, da su dan prije zarobljeni francuski časnici otpremljeni preko Đakova i Broda, kako se govori, u Gradišku.

Iz Turkovićeve se dnevnika ne vidi, da bi u Osijek bili dopremljeni daljnji francuski zarobljenici, ali da ih je bilo i da im je položaj bio težak, možemo zaključiti, kada čitamo, da 16. siječnja 1800. vladaju u Osijeku teške zarazne groznice, od kojih mnogi leže, i da su vjerojatno dobili bolest u bolnici zarobljenih Francuza. Francuza je moralo biti u Osijeku jako mnogo, kada Turković 14. lipnja piše, da je u jutro vraćeno 111 zarobljenih Francuza kao izmjena za naše zarobljenike u Francuskoj, a 19. lipnja da je također otpravljeno 580 Francuza. Međutim već 21. lipnja bilježi župnik Turković da je stigla vijest, da će se svi zarobljeni Francuzi vratiti i da će se 22. vratiti u Osijek i oni, koji su posljednji otišli.

¹⁾ Diarium s. Crucis Essekini intra muros. Editio Bösendorfer.

Među francuskim zarobljenicima bilo je i žena, jer 12. prosinca bilježi župnik Turković, da je pozvan bolesnoj francuskoj zarobljenici, koja se nalazila preko Drave u Kronenwerku, a jer ne zna francuski, da je poveo radi ispovijedi starca bivšeg isusovca Kristijana Monspergera, komu su već toliko drhtale ruke, da joj je mjesto njega morao dati posljednju pomast.

Dne 9. veljače 1801. sklopljen je mir između Austrije i Francuske u Lunevilleu, pa zato bilježi Turković 26. veljače, da je iz Osijeka poslano u domovinu 500 zarobljenih Francuza, a 28. veljače da je poslan ostatak od preko 500.

Osim zarobljenih francuskih vojnika bilo je u Osijeku i francuskih franjevaca. Kako su oni došli u Osijek i zašto su oni došli u Osijek, nije vidljivo iz franjevačkog dijarija, koji se ograničio u to vrijeme samo na popis svojega članstva, pa tek po imenima vidimo, da se u popisu osječke franjevačke obitelji g. 1798. i 1799. nalazi o. Balduinus Wandermarck, g. 1799. osim njega još i o. Nathanael Vigneron, a g. 1800., 1801. i 1802. kao treći još i o. Fortunatus Wamberguer. Svi ovi vjerojatno ne će imati nikakve veze s Napoleonovim ratovima, već će biti emigranti iz vremena francuske revolucije.

Glede posljednjeg spominje Turković u svom dnevniku, da se 29. rujna 1801., na blagdan zaštitnika župne crkve sv. Mihovila, nalazio u svečanoj azistenciji, spominjući ga kao franjevca Fortunata, francuskog emigranta. Prvi od njih dovršio je tragički svoj život u Osijeku, jer pod 10. siječnja 1800. bilježi Turković, da je toga dana Pater Balduinus, franjevac Francuz, u svojoj bolesti, umišljajući si u svojoj groznici, da ubija engleskog kralja, zadao sebi nožem devet rana, od kojih je skoro iza toga umro.

O Francuzima, koji su u Osijeku umrli, govore nam matice umrlih tvrđavske župne crkve sv. Mihovila.

Prvu vijest o zarobljenicima uopće nalazimo 11. IV. 1799., kada je zabilježeno, da je u Tvrđavi umro zarobljenik (captivus) luteran Joannes Löriz. Kako nema nikakve bliže oznake, ne može se o njemu ništa određeno reći, a još manje o drugom zarobljeniku, kod kojega je samo zabilježeno, da je 24. V. 1799. u Tvrđavi umro kao providen (dakle je bio katolik) zarobljenik Andreas.

Tek 2. rujna 1799. bilježi u maticama Turković kao tvrđavski župnik, da je u bolnici umro 50-godišnji neoženjeni francuski nadporučnik (superior locumtenens) Joannes Pierre Antonin de Befor, a 12. listopada (također u bolnici) nadporučnik 17. kohorte Eme Petit. U studenom 1799. zapisani su od Turkovića kao umrli Prian, francuski zarobljenik rodom iz Italije, Petrus Potte i Petrus Lugvet rodom iz Champagne, u prosincu Casimirus Debree iz Chanay, a koji su svi umrli u bolnici u Tvrđavi.

U isto vrijeme, otvara se u matici umrlih za mrtve Francuze posebna strana, na kojoj više ne piše Turković, već nalazimo značajni francuski rukopis o. Nathanaela Wignerona, koji za studeni upisuje još sedam zarobljenika (Antonius Peyrano, Liguriensis, Etienne Bonnet, corporalis, Antonius, Liguriensis, Pierre Collot, 21. Brigade, Pierre Robin 92. Brigade, Pierre Marriot 97. Brigade i Pierre Bullot 21. Brigade), a u prosincu 23 zarobljenika iz 3., 5., 16., 26., 33., 65., 73., 87., 92., 93., 99. i 107. brigade, a najviše

njih iz 3. brigade (sedmorica). Prema bilješci blagoslovio je prvih 16 »F. Balduinus Vandermarck, Franciscanus emigratus«, čije ime iz toga prestaje i dolazi zabilježen samo »F. Nathanael Wigneron, Franciscanus exul«.

U vezi sa zarazom, što je u svojem dnevniku spominje Turković u siječnju g. 1801., zabilježena su u maticama 42 mrtva zarobljenika (više jedna žena: »Maria Berdenalter, femina 73. Brigade«), većinom iz 3. brigade. Kod svih je zabilježeno, da su umrli u bolnici, većina ih je bila providena. U veljači imade 39 mrtvih, među njima kapetan (centurio) 1. brigade Josephus Larivier, u ožujku 23 (među njima kapetan 3. brigade Josephus Montey), u travnju 11, u svibnju 5 (kod svih ovih počevši od siječnja, zabilježeno je, da su umrli u bolnici).

Sa svibnjem 1800. prestaje francuski rukopis o. Wignerona, a župnik Turković u nastavku ovog posebnog dijela matice zapisuje u lipnju 7 mrtvih Francuza i u srpnju 5 bilježeći podjedno, da je »g. 1800. do 31. srpnja umrlo zarobljenih Francuza 126«.

S kolovozom 1800. nastaje promjena, jer od ovog mjeseca dolaze Francuzi pod rubriku »Captivi Galli in Opere Coronato trans Dravum«, što znači, da su zarobljenike iz osječke Tvrđave premjestili u prekodravsku utvrdu Kronenwerk. Ondje ih je umrlo u kolovozu 7, gotovo svi iz »Ligne Fousilier«. Počevši od siječnja 1800. postoji u matici umrlih uz posebnu francusku rubriku i općenita rubrika, u kojoj su zabilježeni ostali mrtvi građanskog i vojničkog staleža. U ovoj su 22. kolovoza odnosno 5. rujna zabilježena kao preminula dva zarobljena Talijana (»Italus Captivus in hospitali militari«) Vanzato Santo i Baztardo Camillo.

U rujnu 4, u listopadu njih 11, u studenom 9, a u prosincu 10. Za čitavu g. 1800. načinio je župnik Turković u matici umrlih i statistiku zapisavši »Anno 1800. mortui 106. Et Galli captivi 159«. Umrlo je dakle te godine za 50% više zarobljenih Francuza negoli domaćih i građanskog i vojničkog staleža.

Posebno je Turković zapisao 11. XI. 1800. Simona Gherardinia, koji je »Annorum 30 natus in Sette communi Provincia Venetica, ibidem praeexistens Capellanus, Captivus, condemnatus ad Canalem Danubianum, provissus Sacramentis in Monostar in Arce, in Cazamatis mortuus est«, koji usprkos svega ovoga »non benedictus sed sine insinuatione ad Coemeterium deportatus«. Bilo bi svakako zanimivo istražiti tragičnu sudbinu ovog kapelana, koji se tako zamjerio Austriji, da su ga bacili u tamnicu, da je umro u kazamatima, i da mu nisu dopustili ni svećenički sprovod, već je sahranjen bez svećenika.

U siječnju 1801. zabilježeno je od onih, što su bili u Kronenwerku, 6 mrtvih, a kao posljednje bilježi Turković u veljači njih četvero t. j. da je 31. I. umro »Pierre Fornet, fouselieur ex 33. Halb Brigade«, 16. II. »Jean Goissot, fouselieur ex 58 Halb Brigade«, a 4. veljače »Barbara«. (Prema citiranom župnik si je Turković sam improvizirao francuski pravopis). Pomenuta Barbara posebno je zabilježena još i među građanskim mrtvacima, gdje pod 4. veljače stoji »Barbara Sergent Josephi Zauck uxor, captiva Galla ex 73 Halb Brigade provisa omnibus Sacramentis trans Dravum in opere coronato«. Kao posljednji mrtvi Francuz zabilježen je u francuskoj rubrici »Louis Rouvier fouselieur ex 107 Brigade«.

Svega bi dakle prema župskim maticama g. 1799., 1800. i 1801. umrlo u Osijeku 225 Francuza, od toga dvije žene.

Preminuli Francuzi pokopani su naravski na vojničkom groblju. Da li je to današnje tvrđavsko vojničko groblje, iz spomenutih se spisa ne vidi. Župnik je Turković na svakoj stranici pod crtom bilježio »Militares in suo non benedicto Coemeterio sepulti sunt«, međutim kod zarobljenika iz Kronenwerka stoji bilješka »Nota nunc semel pro semper: Omnes Captivi Galli, qui trans Dravum moriuntur, ibidem trans Dravum in Communi Militari Coemeterio non benedicto sepeliuntur«. Gdje je to prekodravsko vojničko groblje, da li je ono negdje uz Kronenwerk ili kraj današnjeg groblja u Podravlju i zašto ono nije blagoslovljeno, još je teže reći. Da nije blagoslovljeno, moglo bi se tumačiti sporom, što ga je Turković imao s generalnim vikarom pečuške biskupije, koji ga je bio tužio kod svog ordinarija, što je vršio župničku jurisdikciju preko Drave u Kronenwerku i mostovnim i brodskim radionama, makar da su to prema Turkovićevoj tvrdnji njegovi predšasnici bez ičijeg pitanja mirno vršili više negoli jedno stoljeće (vidi Dijarij, 31. 12. 1800). Najvjerojatnije će međutim biti, da vojnička groblja nisu blagoslovljena, jer su u njima bili pokopani vojnici svih vjera, što Turković posebno ističe u svojim općim bilješkama u matici (»promiscue cum Haereticis«, »promiscua Religionis Coemeterio«).

Neriješeno je također pitanje, da li je postojalo kod Kronenwerka posebno francusko zarobljeničko groblje, na što bi se moglo zaključivati, kada čitamo u matici, da se 29. 5. 1800. u Kronenwerku ubio, rasporivši si škarama trbuh, »senex corporalis ex Shtifft J. Regiminis Jellacsics« Ivan Piškorić, koji je »sepultus trans Dravum in Coemeterio non benedicto Captivorum Gallorum«.

Nakon krunidbe Napoleona za cara došlo je do privremenog smirenja i franjevački dijarij počinje opet spominjati svjetske događaje. U proljeću 1809. došlo je opet do provale Francuza u Austriju, što je imalo za posljedicu, da je u Osijek dospjela treća grupa zarobljenih Francuza. Već 12. svibnja 1809. zabilježeno je u franjevačkom dijariju, da su stigli u Osijek zarobljeni Francuzi, gotovo sami časnici, koji su razmješteni u kvartire po domovima građana. Zarobljeni da su bili u bitci kod Gordona.

Daljnjih vijesti o ovim Francuzima nema više u franjevačkom dijariju, već ih nalazimo opet u župskim maticama, koje sada vodi novi župnik Ivan Josepac, čiji se nečitljivi rukopis često jedva može pročitati. Prvi zarobljenik spominje se 11. 5. 1809. Župnik Josepac je zabilježio, da o njemu nema nikakvih podataka, da je dovezen s prvim transportom iz bolnice zarobljeni Francuz i da ga je on pokopao.

Već za koji dan bilo je više mrtvih Francuza tako, da im je župnik Josepac postavio poseban natpis »Ex Gallis Captivis in Praesidio« (poslije su često spomenuti općenito kao »Captivus Bellicus«). U mjesecu svibnju zabilježeni su još (počev od 20. svibnja) »Lasling de nomine« i Joannes Lafont od 35. pješačke pukovnije, zatim Toni Vetun, (102. reg.), Josephus Hoberti (»captivus Gallus, origine Italus«), Josephus Molibrée (35. puk.), Honorius Steno (1. puk.), Luis Charl á de Derombet (25. puk.), i Jean de Fontain (5. puk.).

U mjesecu lipnju pokopano je 8 francuskih vojnika, u srpnju i kolovozu po 3, u rujnu niti jedan, u listopadu 6. Među njima dapače i jedan naš zemljak iz Dalmacije »Nicolaus Savischich Dalmata ex Suppa Clitelaris Commisarii Gallici gregarius«.

S listopadom prestaju bilješke o Francuzima, što će biti u vezi s time, da je 14. listopada 1809. došlo do bečkog mira, temeljem kojega je Napoleon dobio sve austrijske zemlje na jugu i osnovao kraljevinu Iliriju. Od ove grupe zabilježeno je dakle u maticama 29 mrtvih francuskih vojnika.

Napoleonov slom iza neuspjelog pohoda na Moskvu doveo je u Osijek četvrtu i posljednju skupinu zarobljenih Napoleonovih vojnika, među kojima međutim nije bilo više gotovo nikakvih Francuza, već su to gotovo sami Talijani. Razlog tome saznajemo iz franjevačkog dijarija, gdje u rujnu 1813. bilježi franjevački ljetopisac: »Ovog mjeseca sretno su nastavljene borbe protiv Francuza u Iliriji, u kojima su osvojene i došle u našu vlast slijedeće tvrđave: Gorica, Beljak i Trst. Predgrađa Ljubljane su osvojena, a sama tvrđava snažno opsjedana. Oko svršetka mjeseca u navedenim zauzetim tvrđavama zarobljeni vojnici cara Francuske, po narodnosti Talijani, njih 600 stiglo je ovamo«. Pod 18. listopada zabilježena je bitka kod Leipziga kao i da je i toga mjeseca stiglo više Francuza iz osvojene Ljubljane, koji će možda ovdje ostati, a možda biti dalje otpremljeni.

Prvu vijest o ovim zarobljenicima nalazimo u maticama krštenih. Dne 18. listopada 1813. rodio se »Joannes Babbista filius legitimus Joannis Babbista Maffi Captivi Gallici corporalis Artilleria orti Bergamo«, koji je već slijedeći dan umro u vojničkoj bolnici. Što se tiče samih zarobljenika zabilježeno je u matici umrlih u studenom 1813. god. 11 mrtvih (prvi među njima Joannes Armann, ortus Toulouse ex Languedoc), u prosincu 34, u siječnju 1814. god. 54, u veljači 28, i u ožujku 7. Gotovo svi vojnici su Talijani, a tako i posljednji među njima, dne 29. 3. 1814. preminuli »Antonius Prodasimo, Gallorum Captivus gregarius Jaculatorum regalium Padua Italia«. S ožujkom 1814. prestaju konačno umirati ovi francusko-talijanski zarobljenici, a da se iznenada još 30. svibnja 1814. pojavi neki naš kranjski zemljak »Joannes Vitsek, Captivus Gallorum origine ex Gabriele ad Novomesto Carniolia«. Pod kraj se doista već sve izmiješalo tako, da je Osijek vidio i pokopao vojnike sa sviju strana svijeta, pa je tako prema maticama u to vrijeme u Osijeku pokopan i jedan - ruski kozak.

Čini se, da su negdje u g. 1814. otpremljeni iz Osijeka francuski zarobljenici, jer ih u maticama umrlih više ne nalazimo, premda je u ono vrijeme umirao neobično veliki broj domaćih vojnika od »J. R. Jellacsich«, koju je naslijedila pukovnija Hiller, a kasnije je bilo mnogo mrtvih i srpskih dobrovoljaca (»Volonum Servicorum«). Tek iza godinu dana redaju se opet zarobljenici. Gotovo svi su umrli u vojničkoj bolnici (»Nosochomium militare«), iz čega bi se moglo zaključiti, da su zaostali, jer nisu bili sposobni za povratak. Većinu čine Talijani (»Captivus Italus«). Ima ih, koji su zabilježeni i kao »Captivus Neapolitanus« i »Captivus Neapolitanorum«, no među ovima ima i Francuza.

Kao prvi od ovih zarobljenika dolazi 31. 7. 1815. Vincentius Spania, Captivus Italus. U kolovozu dolaze trojica: Joannes Albaretti, Captivus Gallus, Carolus Pangrazio, Captivus Italus i Alexius Simonini ex Captivis

Italis Neapolitanis, koji se utopio u Dravi. U rujnu dolaze četvorica (2 »napuljska«, 1 »francuski« i 1 »talijanski« zarobljenik), u studenom 7 (sami Francuzi) i u prosincu 7, (5 napuljskih i 2 francuska zarobljenika).

U siječnju 1816. zabilježena su petorica (3 francuska i 2 napuljska), u veljači 7 (3 francuska i 4 napuljska), u ožujku 2 napuljska zarobljenika, 1 francuski zarobljenik te Maria Toulloyet, »zakonita žena zarobljenog Francuza«, a isti dan je umro i njen 14 mjesecni sin Joachimus. U travnju god. 1816. dolazi jedan napuljski i dva francuska zarobljenika i kao posljednji od njih zapisan je 13. travnja 1816. Joannes Claudius Avril ex Trambriis Gallia.

Svi su oni sahranjeni na vojničkom groblju i svi su umrli u vojničkoj bolnici, jedino nije zabilježeno mjesto sahrane kod Nikole Championa, koji se 20. 2. 1816. u vrućici strmoglavio iz Kronenwerka.

Tek s g. 1816. nestaje iz osječkih matica francuskih zarobljenika, a bit će da nekako u to vrijeme odilaze iz Osijeka i posljednji živi francuski zarobljenici, nakon što ih je Osijek vidio čitave 23 godine, jer su prvi francuski zarobljenici, koji su bili još vojnicima republikanske francuske vojske, stigli prema franjevačkom dijariju u Osijek već 28. 9. 1793.

Svi ovi našli su svoj posljednji mir u Osijeku. Sada nakon više od 120 godina teško će biti odrediti, gdje su iza tolikih pohoda po čitavoj Evropi oko osječke Tvrđave pokopani Napoleonovi strijelci i ostali vojnici, što su se našli pod njegovim orlovima. Kao ni bezbrojnim našim junacima, što su za druge ostavili svoje kosti gotovo po svim bojištima Evrope, ne možemo ni njima ništa staviti na njihove grobove, a ne može to učiniti ni njihova domovina, da im kao svoju posljednju i jedinu uspomenu stavi barem nad njihovim prahom kamen s natpisom: »Mort pour la France!«